vähemais järvis, kus võib näha kõiki üleminekuid vesikarikatega tihedasti täiskasvanud väikesist järvist kuni neist tekkinud soode ja niitudeni.

Suuremate järvede kinnikasvamine sünnib Tartumaal, nagu ka mujal kodumaal, teataval reeglipärasel viisil: kinnikasvamine toimub kõige hoogsamini veekogu edelapoolsel rannal, kuna vastasoleval kirdepoolsel rannal pole seda sugugi näha või ainult õige vähesel määral. Selle omapärase nähtuse põhjuseks on meie kodumaal valitsevad edelatuuled, nii et kinnikasvamine võib edeneda kõige soodsamini tuule ja lainete eest kaitstud edelarannal, kuna aga kirdepoolne rand on avatud taimekasvu takistavale tuule ja lainete tegevusele.

9. Põllud (vt. üksikute kihelkondade kirjeldused).

Taimestik. Allpool järgnevas kirjelduses pole püütud käsitada kõiki Tartumaal kasvavaid taimeliike, millede hulka võiks arvata umbes 750-ne peale (õistaimed ja soon-eostaimed), vaid on toodud ainult mõne tähtsama taimeliigi levimispiirid ja laialdumine.

I. Oma levimise lõunapiiri omavad Tartumaal järgmised taimed:

1. Vaevakask (*Betula nana* L.) — kõige väiksem meie neljast kaseliigist. Kasvab Põhja-Euroopas rabades ja nn. ülemineku-rabades ning omab meie maal oma levimise lõunapiiri Rannu, Puhja, Nõo, Kambja ja Võnnu kihelkonnas. Peale Muhu pole teda seni leitud üheltki meie saarelt. Iseäralise nimetamise väärt on vaevakase leiukoht väikeses soises männimetsakeses Vahil, Tartu lähedal. See, juba 1860. a. tähelepandud leiukoht on säilinud tänapäevani.

2. Pung-kirburohi (*Polygonum viviparum* L.) — meie oblika lähissugulane, mille iseärasuseks on, et varre ülemise osa katelehtede kaenlais tekivad väikesed pungadega varustatud mugulad, mis taimest eralduvad, maha langevad ja uue taimekese tekitajaks saavad. See Põhja-Euroopas ning Kesk-Euroopa ja -Aasia kõrgmägestikus esinev taim on Põhja-Eestis väga sage ning omab lõunapiiri Tartumaal.

3. Soojumikas (*Saussurea alpina* DC.) — põhjamail ja Alpides kasvav korvõieline, mis leidub igal pool Põhja-Eestis peale saarte ja mille levimise lõunapiir läheb edela — kirde sihis üle Pärnu, Põltsamaa ja Torma, Tartumaal järjelikult läbi Kursi, Palamuse, Laiuse ja Torma kihelkonna. Soojumika asumisala Eestimaal esineb iseseisva, teiste põhjamaade ja Alpide alast täiesti eraldatud saarena. Et selle taime meie maal kasvavad eksemplarid pisut erinevad mujal aladel kasvavaist, siis nimetatakse teda iseäraliseks alamliigiks *esthonica* Kupffer.

4. Siin võiks nimetada veel Alpi võipätakat (*Pinguicula alpina* L.), mida esineb Eestis praegu ainult veel Saaremaal, kuna ta varemini kasvas ka Tähtvere luhal, Emajõe ääres, kust ta 1892. a. saadik kultuuride mõjul on kadunud.

II. Edelapoolset levimispiiri omab Tartumaal:

Taevassinine kuslapuu (*Lonicera coerulea* L.) — meie maal enamasti lodudes ja sois kasvav siniste või mustjassiniste marjadega

Tartumaa, lk. 66